

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhn L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
BAKYTZHANOVA A.K.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АКЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anyz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космонимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссвер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

*М.М. СНАБЕКОВА¹ А.Б. НУРТАЕВА²

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан ^{1,2}
(email: arumama@mail.ru¹, aikosh_72@mail.ru²)

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ЖЕКЕ ЖҰЛДЫЗДАРДЫҢ ХАЛЫҚТЫҚ КОСМОНИМДІК АТАУЛАРЫ ЖАЙЫНДА

Аңдатпа. Мақалада қазақ, ағылшын тілдеріндегі халықтық жұлдыз атауларының тарихи, лингвомәдени, мифологиялық ерекшеліктері салыстыра зерттеледі. Халықтық астрономияның тұрақтылық, мифологиялық модель, навигациялық маңыздылық принциптері талданады. Ғылыми негіз - Ароновтың қазақ космонимдерінің этнолингвистикалық сипатына арналған еңбегі, англосаксондардың, викингтердің жұлдыз атаулары жөніндегі Бернердің зерттеулері. Қазақ мәдениетіндегі Темірқазық, Ақбозат, Көкбозат атаулары жұлдыздардың тұрақтылығына негізделсе, ағылшын дәстүріндегі Поляр жұлдызы бағыт көрсетуші ретінде маңызды. Қазақ аңыздарындағы Бәйтерек пен Темірқазықтың аспан мен жер арасындағы байланысы, ағылшын тіліндегі “Divine nails”, “Wodan’s path for souls”, “Horn of Plenty” атаулары мифологиялық тұрғыдан салыстырылады. Навигациялық маңыздылық тұрғысынан, қазақ мәдениетінде Темірқазық бағдар жұлдызы саналады, ағылшын тілінде “Scip-steorra” (кеме жұлдызы), “Angelsterne” (айналмалы жұлдыз), “leidar-stjarna” (магнитті жұлдыз) терминдері қолданылады. Бұл атаулар - халықтық дүниетаным, уақыт, кеңістік түсініктерін қалыптастыруда маңызды элементтер. Зерттеуде салыстырмалы-тарихи, этнолингвистикалық, мәдени-мифологиялық талдау әдістері қолданылады. Қазақ, ағылшын мәдениеттеріндегі жұлдыз атауларының символдық, мифологиялық, шаруашылықтағы маңыздылығы анықталып, ұқсастықтары, айырмашылықтары сарапталады. Нәтижесінде, жұлдыз атауларының номинациялық принциптері, халықтық астрономияның мәдени-тарихи құндылығы зерттеліп, қоғамдағы маңыздылығы туралы тұжырымдар жасалады.

Түйін сөздер: халықтық космоним, уақыт пен кеңістік түсінігі, этнолингвистика, мифологиялық семантика, навигация және бағдар, салыстырмалы талдау, тарихи-когнитивті модель, қазақ және ағылшын мәдениеті, Темірқазық.

Кіріспе. Қай халықтың болмасын жұлдыздар туралы пайымын лингвомәдени тұрғыдан алғанда, олардың көзқарасы аспан денелерінің контрастын ерекшелеуге негізделген деп айтуға болады. Күн мен Ай – ерекше және үстем жарық көздері, жарықтың ауысуы уақыт пен маусымдардың өлшемдерін анықтайды. Ал жұлдыздар, керісінше, өте көп және жарығы әлсіз. Олардың аспандағы орны бекітілген, өзара орналасуы мен қозғалысы тұрақты. Бұл ерекшеліктер жұлдыздардың мифологиядағы, мәдениеттегі және тілдегі орнын ерекше көрсетеді. Жұлдыздардың көптігі мен олардың аспан кеңістігіндегі тұрақтылығы адамдардың ақыл-ойында белгілі бір реттілік пен сәйкестік қалыптастырып, жұлдыздар мен шоқжұлдыздар жайлы аңыздардың дамуына себепші болды. Әрбір жұлдызбен қара дақ, әрбір аспан кеңістігі белгілі бір мәдениеттің космологиялық аңызына айналды. Осылайша, жұлдыздар адамзат үшін тұрақтылық пен мәңгіліктің символы ретінде қызмет етеді.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі ұлттық код мәселесі мен этнолингвистикалық коннотация тұрақты тіркестер аясында Курманғали, Мамаева және Байымбетованың еңбектерінде жан-жақты талданған [1]. Біздің зерттеу осы бағытты кеңейтіп, жекелеген жұлдыз атауларының мәдени-мифологиялық және номинациялық ерекшеліктерін нақтырақ ашуға бағытталған.

Бұл көзқарастар зерттелетін қазақ және ағылшын мәдениетінде жұлдыздардың символикасын ашып, олардың мифтер мен уақытты бағалау тұрғысынан алатын ерекше орнын көрсетеді.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Халықтық космонимдер – аспан әлеміндегі көзге көрінбейтін ғарыш нысандарын сипаттайтын атаулар. Олар ұзақ уақыт бойы қалыптасып, бүгінгі күнге дейін жеткен атауларды қамтиды [2, 55]. Халықтық космонимдер әр ұлттың дүниені қабылдау ерекшеліктерін көрсетеді, себебі әр халық өз мәдениеті мен табиғатынан негізделген аспан шырақтары мен жұлдыздарға ерекше атаулар берген. В.А. Никоновтың зерттеуінде космонимдер адамдардың әлемді тану тәсілдерінен хабар береді [3, 373]. Мысалы, қазақ халқының космонимдеріне Темірқазық, Ақбозат, Көкбозат және т.б. жұлдыздар жатады [4, 15].

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінде мал шаруашылығының маңызы зор болғандықтан, ауыл шаруашылығында жұмыс істеген адамдар табиғи әлеммен тығыз байланыста болды. Олар күн мен түннің өзгерістерін, жұлдыздардың қозғалысын бақылап, бұл ақпаратты өмірлік қажеттіліктеріне пайдаланды. Астрономиялық атауларды қалыптастырған малшылар мен қойшылардың астрономиялық білімдері олардың күнделікті тұрмысымен тығыз байланыста болды [5, 5].

Англо-саксондық және викинг/скандинавиялық жұлдыз атаулары мен олардың тарихи және мәдени байланыстарын зерттеу күрделі мәселелерді алға тартады. Бұл мәдениеттердің тарихи деректерінде жұлдыз атаулары туралы ақпараттың салыстырмалы түрде аз болуы таңғалдырарлық. Герман Е.Бендер өз мақаласында Плейнз және Вудленд үнді тайпалары арасында жұлдыз атауларының кеңінен танымал болғандығын, сондай-ақ англо-саксондық және викинг дәстүрлеріндегі атаулардың сирек кездесетіндігін христиан дінінің пұтқа табынушылық нанымдарды басып тастауымен байланыстырады. Ежелгі жұлдыз атауларының зерттелуі осы мәдениеттердің нанымдары мен мифологиясын тереңірек түсінуге мүмкіндік берумен қатар олардың шығу тегі мен мағынасын зерттеу қиындығын ашады [6, 2].

Бұл зерттеудің әдіснамасы Аронов [4] және Бернер [6] еңбегінде кездескен халықтық космонимдердің ұлттық ерекшеліктерін анықтау және олардың мәдени мәнін талдау арқылы әртүрлі халықтардың дүниетанымын түсінуге бағытталған. Зерттеуде қарастырылатын жұлдыз атауларының мағынасы мен атау принциптерін ашу мақсатында біз қарастыратын жұлдыздарға қатысты мәліметтер Қазақ әдеби тілінің сөздігі мен Бабалар сөзіжәне Қазақ мифологиясы сынды мәдени мирасқа негізделген мифологиялық дереккөздер пайдаланылды. Халықтық атау беру принциптерінде кездесетін ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау біздің зерттеуіміздің ерекшелігін айқындай отырып, салыстырмалы талдау, тарихи-құжаттық әдіс, сондай-ақ мифологиялық байланыстарды сараптау сияқты зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеу барысында тарихи және мәдени аспектілер, сонымен қатар астрономиялық атаулар мен олардың мифологиялық байланыстары терең зерттелді, бұл әртүрлі мәдениеттердің дүниетанымына құнды көзқарас береді.

Талқылау мен бақылау. Зерттеу барысында қазақ халқының аспандық бейнелеріндегі бірнеше негізгі халықтық жеке жұлдыздар: *Темірқазық / Полярис (Polaris), Ақбозат пен Көкбозат / Феркад және Кохаб* (γ, β Ursae Minoris), *Күзетші / Тубан жұлдызы* (α Draconis, *Thuban*), *Қыз және Жігіт / Алькор және Мицар (Alcor)* ерекше маңыздылығына байланысты таңдап алынды. Жұлдыздардың ғылыми атаулары пайда болғанға дейінгі халық арасындағы танымал атаулары сипаттамалық тұрғыдан қарастырылып атау принциптері анықталды. Қазақ аспан есепшілері Жетіқарақшы мен Темірқазық жұлдыздарын, сондай-

ақ Үркер шоқжұлдызын өте жақсы біліп, оларды өз мәдениетінде, дәстүрінде және күнделікті өмірінде кеңінен қолданған. Темірқазық жұлдызының аспанның қақ ортасында орналасқан қозғалмайтын және тұрақты сипаты оның аталуында көрініс тапқан. Бұл жұлдыз, әсіресе навигацияда бағыттаушы рөл атқарған және қазақтар үшін көпқырлы символға ие болды.

Темірқазықтың атауы оның тұрақтылығын сипаттайды және бұл қазақ әдебиетінде, әсіресе ақын-жазушылар арасында, үлкен мақсаттар мен армандардың символы ретінде жиі қолданылған. Мысалы, Зейнолла Серікқалиев Жүмекенді Темірқазыққа теңеп, оның шығармашылығын мәңгілік мұра ретінде атап өткен [7]. Байқалғанындай, Темірқазық жұлдызы тек астрономиялық объект ғана емес, сондай-ақ қазақтардың мәдениетінде маңызды орын алатын символ.

Англо-саксондық және викингтердің космологиялық мифологиясында да Полярис (Polaris) жұлдызының орны ерекше, ол әлемнің орталық бағанасы, яғни “құдайлық шегелер” ретінде сипатталады, бұл ағаштың, әлемнің байланысушы нүктесі ретінде қарастырылады. Осылайша, Polaris жұлдызы әлемнің үш бөлігін байланыстырушы [6] символға айналды, қазақ аңызындағы Бәйтерек ағашы [8, 43] сипатындағы Темірқазық жұлдызының функциясымен де ұқсас.

Темірқазық пен Polaris жұлдызы арасындағы ұқсастықтар олардың әлемдік маңыздылығын көрсетеді. Екі атау да навигацияда бағыттаушы нүкте ретінде пайдаланылады және екі тілде де тұрақтылық пен бағыттаушы символдарын бейнелейді. Сонымен қатар, Темірқазық атауының көне түркі тілінен шыққаны, ал Polaris атауының латын тілінен алынғаны айқындалды. Бұл атаулардың ұқсастығы олардың ортақ тарихи және мәдени тамырларына негізделгенін көрсетеді.

Ақбозат пен Көкбозат жұлдыздары қазақ халқының астрономиялық және мифологиялық дүниетанымында ерекше орын алады. Олар Темірқазық жұлдызына жақын орналасқан және оның айналасында қозғалады. Қазақ мифологиясында бұл екі жұлдыз Темірқазыққа арқанмен байланған екі тұлпар ретінде бейнеленген, Ақбозат ақшыл түсті болса, Көкбозат көгілдір түсті болып сипатталған. Қазақтар бұл жұлдыздарды уақыт пен бағытты анықтау үшін пайдаланған және оларды мәңгілік жұлдыздар ретінде қарастырған. Қазақ мәдениетінде Ақбозат пен Көкбозаттың аттары арқылы көптеген аңыздар мен нанымдар пайда болған, мысалы, Жетіқарақшының Ақбозат пен Көкбозатты ұстаған күні ақырзаман болатындығы туралы сенім. Бұл аңыз қазақ халқының аспанға деген көзқарасы мен дүние туралы түсінігін көрсетеді.

Ақын, жазушылар шығармашылығында бұл жұлдыздар ерекше мәнге ие: Анау Жетіқарақшы, дүние-дүние болғалы аңдып, ала алмай келе жатқан Ақбозат, Көкбозат, - деді ақшыл от, көкшіл от шашқан қатар екі жұлдызды көрсетіп (С.Сейфулин, Таңд.); Менің айтар сөзімсің, Менің көрер көзімсің. Ақбозат пен көкбозат, Жылы туған өзіңсің. (С.Мәуленов, Алыс кетіп). Ақбозат пен Көкбозат есімімен аталған екі жұлдыз ғылым тілінде Кіші аю дейтін шоқ жұлдыздың жарықтау екі жұлдызы (Х.Әбішев, Аспан сыры); Қазақ Темірқазықты екі жағындағы Ақбозат, Көкбозат деп атайтын жұлдыздардың қай жерде тұрғандарынан жер түсын айырады, жолды табады (І.Есенберлин, Қаһар) [9, 752]. Көкбозат жұлдызы да Кіші Аю шоқжұлдызында орналасқан және оның көгілдір түсі оны осы атауға лайық еткен. Көкбозаттың қазақ мәдениетіндегі рөлі ерекше, себебі ол тек астрономиялық объект емес, сондай-ақ халық арасында маңызды мәдени және мифологиялық мағынаға ие. Көкбозат пен Ақбозаттың қатар аталуында екі жұлдыздың бірге айналып, Темірқазыққа байланып тұрғандығы символикалық мәнге ие. Әртүрлі түркі тілдерінде Көкбозат жұлдызының атауы да ұқсас, мысалы, татар және башқұрт тілдерінде бұл жұлдыз *Когат*, *Буһат*, *һарат* және *Боз айгыр* деп аталады [4, 18].

Алленнің пікірінше, Үлкен Феркад және Кіші Феркад деп танылған бір-бірінен 57' қашықтықта орналасқан екі жұлдызды арабтар Алифа әл-Фаркадаин (Екі бұзаудың тұманды жұлдызы) ретінде бір жұлдыз ретінде санаған және ол басқа жұлдыздармен бірге Dancers (Бишілер), ал β -жұлдызымен Guards, Wardens of the Pole (Полус сақшылары

немесе күзетшілері) деп аталады. Сонымен қатар, испандық және ағылшын көркем әдебиетінде *Солтүстік Полюс күзетшісі* деген атпен белгілі екенін, және қарапайым халық түнгі уақытты анықтауға болатын жұлдыздар ретінде қолданған [10, 448].

Кіші аюдағы β (β Ursae Minoris) жұлдызының арабша Кохаб (Kochab) және қытайша Ди (Император) деген атауларының кездесетіндігін, сондай-ақ ежелгі арабтар аналарының қасында тығылып жатқан екі әлсіз тіршілік иесін ретінде, оны «Наир әл-Фарқадайн» (Екі лақтың ең жарық шамдары) деп атағандығын айтады. Жұлдыздың ешқашан батпайтын және саяхатшылардың түнгі мәңгілік серігі болған қасиетіне қарай, Кіші аюдағы β және Гамма, Екі Феркад, Исламға дейінгі ақындар арасында адалдық пен тұрақтылықтың символы ретінде саналған [10].

Ал, қазақ мәдениетінде *Күзетші* деп Айдаһар шоқжұлдызындағы α Draconis жұлдызы аталып, Темірқазық пен Жетіқарақшыны қорғаушы ретінде сипатталады. Бұл жұлдыздың оқшау орналасуы мен мифологиялық функциясы қазақтың көшпелі өмір салтымен және уақыт-кеңістік туралы танымымен тығыз байланысты. Ал Батыс астрономиялық дәстүрінде бұл жұлдыз *Тубан* немесе *Thuban* атауымен белгілі болып, ежелгі замандарда полюс жұлдызы ретінде теңізшілердің бағыт-бағдар алуында маңызды рөл атқарған. Сонымен қатар, оны вавилондықтар мен қытайлар аспан төрешісі немесе шеңбер бойымен қозғалысты меңзейтін қасиетті нысан ретінде сипаттаған. Осылайша, *Күзетші* жұлдызы (α Draconis, *Тубан* жұлдызы) қазақ мифологиясында Темірқазық пен Жетіқарақшыны қорғаушы рөлімен, ал Батыс мәдениетінде полюс жұлдызы және теңізшілер үшін навигациялық құрал ретінде танылған, дегенмен ағылшын тіліне қатысты ғылыми атауынан басқа халықтық атауын кездестіре алмадық.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі жұлдыз атаулары халықтардың әлемді тануындағы өзіндік концептуалды модельдерді айқын көрсетеді. Ағласон және Айдасон жұлдыздары – бұл тұрғыда ерекше мәнге ие. Қазақ мифологиялық дәстүрінде Ағласон (*Ли́ра* шоқжұлдызындағы Вега жұлдызы) мен Айдасон (*Аври́га* шоқжұлдызындағы Капелла жұлдызы) – Темірқазыққа арқандаулы Ақбозат пен Көкбозаттың иелері ретінде сипатталып, батырлық бейнемен ұштастырылады. Бұл олардың жұлдыздарды тек астрономиялық бағдарлау құралы емес, сонымен қатар эпикалық кейіпкерлер мен рухани-мәдени мәнге ие субстанциялар ретінде қабылдағанын білдіреді [4]. Ағласон – аспанның солтүстік бөлігінде жазда көрінетін ең жарық жұлдыздардың бірі [6], ал Батыс мәдениеттерінде ол Вега деп аталып, Жазғы үшбұрыштың бір нүктесі ретінде белгілі. Оның араб тілінен шыққан “Баки” сөзімен байланысы және англо-саксондық *Süd Stern* (*Оңтүстік жұлдызы*) атауы жұлдыздың көктегі орналасуы мен бағыт-бағдар үшін маңызын көрсетеді [10]. Айдасон жұлдызы да осы секілді көпқабатты семантикалық жүк арқалайды. Қазақша Қырлыжігіт деп те аталатын Капелла – мал шаруашылығымен тығыз байланысты көшпелі мәдениетте ерекше мәнге ие болған. Батыс еуропалық мифологияда Капелла жаңбырлы маусыммен байланысты *Жаңбырлы жұлдыз* (*Rainy Star*) немесе *Молшылық мүйізі* (*Horn of Plenty*) сияқты атаулармен белгілі, бұл атаулар табиғат құбылыстары мен астрономиялық циклдердің өзара сабақтастығын көрсетеді. Сонымен қатар, ағылшын поэтикалық дәстүрінде ол “*Shepherd’s Star*” – қойшылардың жұлдызы ретінде де қолданылған, бұл оның тұрмыстық-функционалдық сипатын көрсетеді [10].

Қазақ және ағылшын мәдениеттеріндегі жұлдыз атауларының мифологиялық және символдық маңыздылығы олардың халықтық дүниетаныммен тығыз байланысын көрсетеді. Қазақ мифологиясында Жетіқарақшының аңызы маңызды орын алады, онда Қыранқара жұлдызы Үлпілдекті ұрлап алып, кейін Сұлусарыныда ұрламақшы [11, 31]. Бұл аңыздың негізінде қазақтың космонимиясына тән элементтер жатыр. Мысалы, *Қыз* және *Жігіт* жұлдыздары – Жетіқарақшы шоқжұлдызындағы Алькор мен Мицар жұлдыздарының халықтық атаулары. *Қыз* жұлдызы – Алькордың қазақша атауы, оны Жетіқарақшы ұрлаған Үркердің қызы ретінде сипаттайды. Ал *Жігіт* жұлдызы – Мицардың халықтық атауы, қазақ түсінігінде бұл жұлдыз Жетіқарақшының жетекшісі - *Қыранқарақшы*. Аронов өз зерттеулерінде қазақтардың *Қыз* жұлдызын *Үлпілдек*, ал

Жігіт жұлдызын Қыранқарақшы деп атағанын көрсетеді, бұл атаулар жұлдыздардың мифологиялық рөлін анықтап, қазақтар үшін олардың аспан әлеміндегі орны ерекше екенін көрсетеді [4].

Батыс мәдениетінде де Алькор мен Мицардың атаулары мифологиямен тығыз байланысты. Алькор жұлдызы, сонымен қатар, Араб фольклорында *Сынақ* (*the Test*) деп аталады, бұл атау оның көзге көрінетін күңгірттігімен байланысты болса керек. Ағылшындар бұл жұлдызды *Ортаңғы аттағы Джек* (*Jack on the Middle Horse*) деп атаған, ал солтүстік германдықтар оны *Шабандоз* (*The Rider*) деп санайды. Мицар мен Алькор жұлдыздары *Ат пен шабандоз* (*the Horse and the Rider*) ретінде белгілі, бұл атаулар олардың астрономиялық орналасуымен, яғни бір-біріне өте жақын орналасуымен байланысты [12]. Скандинавиялық мифологияда Алькор жұлдызы мен қатар Альфекка және Ригель жұлдыздары Аурвандилдің үсіген саусағымен («Aurvandil's toe») байланыстырылады. Аңыз бойынша, Тор құдайы аяз шалған саусақты сындырып, оны аспанға лақтырған, ол кейін Алькор жұлдызына айналған. Зерттеушілер бұл атаудың шығуын төменгі неміс тіліндегі «dümke» (ергежейлі немесе бас бармақ) және «dveorg», «dverger» сияқты сөздермен байланыстырады [6]. Корона Бореалистегі ең жарық жұлдыз Альфекка да пішініне байланысты араб тіліндегі *ал-Факках* (*үзіліс*) атауын иеленіп, мифологиялық тұрғыда саусақтың немесе тырнақтың ұшымен салыстырылады [6, 21]. Ригель жұлдызы болса, Аурвандилдің екінші саусағы ретінде сипатталады, ал кей интерпретациялар оны жарықтығына байланысты таң жұлдызы — Венерамен байланыстырып, ежелгі ағылшын тіліндегі *Эарендиль* (*Éarendal*) атауымен ұштастырады [12, 301]. Бұл жұлдыздардың мифтік мәні олардың пішіні, жарықтығы және шоқжұлдыздардағы орналасуымен түсіндіріледі. Мифология мен астрономияның бір-бірімен тығыз байланысы, олардың халықтың дүниетанымы мен мәдени құндылықтары туралы терең білім беруінің бір жолы болып табылады.

Нәтижелер. Жұлдыз атаулары мен олардың сипаттамалары әр халықтың аспан әлемін қалай түсінгенін көрсетеді. Қазақ және ағылшын мәдениеттеріндегі астрономиялық атауларды зерттеу нәтижесінде бірқатар маңызды принциптер анықталды. Бұл принциптер жұлдыздарды атаудағы мәдени ерекшеліктерді, олардың мифологиялық және практикалық мәнін түсінуге көмектеседі. Әрбір халық өзінің жұлдыз атаулары арқылы ғаламның табиғат заңдылықтарын, аспан денелерінің қасиеттерін және олардың адам өміріндегі рөлін түсінуге тырысқан.

Төменде жұлдыздарды атаудағы негізгі принциптер мен олардың айырмашылықтарын көрсететін кесте берілген:

Кесте 1 – Жұлдыз атауларындағы мәдени-танымдық принциптердің салыстырмалы кестесі

Принциптер	Қазақ мәдениеті	Ағылшын мәдениеті
Тұрақтылық принципі	Темірқазық, Ақбозат, Көкбозат	Поляр жұлдызы
Мифологиялық модель принципі	Бәйтерек аңызы, Темірқазықтың аспан мен жер арасындағы байланыс	Divine nails - құдайлық шегелер, “Wodan’s path for souls”, “Horn of Plenty»
Навигациялық маңыздылық принципі	Темірқазық – бағдар жұлдызы,	Scip-steorra (кеме жұлдызы), Angel-sterne (айналмалы жұлдыз), leiðar-stjarna (магнитті жұлдыз) Поляр жұлдызы – бағыттаушы құрал

Әдеби және мәдени символикалық принцип	Темірқазықтың мақсатқа жету символы, Қазақ Темірқазықты екі жағындағы Ақбозат, Көкбозат деп атайтын жұлдыздардың қай жерде тұрғандарынан жер тұсын айырады, жолды табады (І.Есенберлин, Қаһар)	<i>By night the Northern star their way directs</i> (Эндрю Марвелл) – Түнде солтүстік жұлдыз олардың жолын бағыттайды; <i>Your eyes are lodestars</i> (Шекспир) – Сенің көздерің бағыттаушы жұлдыздар сияқты; Милтон: <i>Our Arcadian star, or Tyrian Synosure</i> (“Комус”) – Біздің Аркад жұлдызымыз немесе Тириан Киносурамыз, <i>Synosure of neighboring eyes</i> (“Аллегро”) көршілес көздердің киносурасы; <i>Солтүстік Полюс күзетшісі</i>
Мәдени мәні бар жануарлармен байланыс	Ақбозат пен Көкбозат, Айғыр	Bull’s Eye, Harasteorra
Түр түстік принцип	Алтын қазық, Ақбозат пен Көкбозат	кездеспеді
Жұлдыздың ауа-райымен байланысы	кездеспеді	«Rainy Star», «Fackel Bringer»
Аспан орнына байланысты атаулар	кездеспеді	“Süd Stern” (Оңтүстік жұлдыз), North Star

Бұл кестеде қазақ және ағылшын мәдениеттерінің астрономиялық атауларында қолданылатын негізгі принциптер салыстырылған. Әрбір принциптің қалай жүзеге асырылғанын көрсететін мәліметтерді көрсете отырып, екі мәдениет арасындағы ортақ және ерекше жақтарды талдауға мүмкіндік береді. Мысалы, тұрақтылық принципі қазақ мәдениетінде Темірқазық, Ақбозат пен Көкбозат арқылы көрініс табады, ал ағылшын мәдениетінде бұл принцип поляр жұлдызына қатысты қолданылады. Түр түстік принцип тек қазақ мәдениетінде ғана кездеседі, бұл жұлдыздардың атауларында түс ерекшеліктеріне назар аударылатынын көрсетеді. Жұлдыздардың ауа-райымен байланысы ағылшын мәдениетіне тән, мұнда жұлдыздар ауа райының өзгеруіне байланысты атаулармен сипатталады.

Қорытынды. Жұлдыз атаулары мен олардың мәдени контекстіндегі маңыздылығын талдай отырып, қазақ және ағылшын мәдениеттері арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға болады. Зерттеу барысында бірнеше негізгі принциптердің бар екендігі айқын болды: тұрақтылық, мифологиялық модель, навигациялық маңыздылық, әдеби және мәдени символикалық принциптер, сондай-ақ жұлдыз атауларының жануарлармен және ауа райымен байланысы. Бұл принциптер әр мәдениетке тән ерекшеліктерді көрсету арқылы астрономиялық атаулардың мәдени контекстке қалай бейімделетінін анықтайды. Екі мәдениет арасындағы айырмашылықтарға қарамастан, жұлдыз атауларының негізінде ортақ сипаттамалар мен әмбебап түсініктер бар.

Қазақ мәдениетіндегі жұлдыз атауларының едәуір бөлігі дәстүрлі көшпелі өмір салтымен, кеңістікті бағдарлау тәжірибесімен, табиғатты бақылаумен және халықтық астрономиялық біліммен байланысты қалыптасқан. Жұлдыздар мен шоқжұлдыздардың атаулары халықтың уақыт пен кеңістікті тану, маусымдық өзгерістерді бағдарлау, ауа райын болжау және көшіп-қону бағыттарын айқындау тәжірибесінде маңызды қызмет атқарған. Осы тұрғыдан алғанда, қазақтың жұлдыз атаулары ұлттық дүниетанымының кеңістік пен табиғатқа негізделген моделін танытатын тілдік-мәдени дерек ретінде бағаланады. Ағылшын мәдениетіндегі жұлдыз атауларының қалыптасуында да мифологиялық және әдеби дәстүрдің ықпалы айқын байқалады. Көптеген атаулардың көне грек-рим мифологиясымен сабақтастығы Батыс өркениетінің тарихи-мәдени жадын көрсетсе, олардың әдеби шығармаларда қолданылуы жұлдыз атауларына символдық және

эстетикалық мағына үстейді. Бұл ерекшелік ағылшын мәдениетіндегі астрономиялық атаулардың ғылыми номинация мен мифологиялық-әдеби дәстүрдің өзара ықпалдастығы негізінде дамығанын көрсетеді. Қазақ және ағылшын мәдениеттеріндегі жұлдыз атауларының табиғатын салыстыра зерттеу олардың бір жағынан адамзатқа ортақ табиғатты тану тәжірибесін, екінші жағынан әр халықтың өзіндік тарихи-мәдени болмысын қатар бейнелейтінін көрсетті. Осы тұрғыдан жұлдыз атаулары әлемнің объективті нысандарын атаумен қатар, сол нысандарға адамзаттың берген мәдени мағынасын сақтайтын тілдік таңбалар. Бұл олардың ұлттық дүниетанымды танытатын әрі мәдениеттер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды ашатын маңызды лингвомәдени материал екенін дәлелдейді.

Әдебиеттер

1. Kurmangali F., Mamaeva G., Bayymbetova A. National-cultural connotation of stable expressions and the national code in the Kazakh and English languages // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2024. – №1. – P. 145-156. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2024-1.05>
2. Мадиева Г.Б., Иманбердиева С., Мадиева Д.Б. Ономастика: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 192 б.
3. Никонов В.А. Ономастика Поволжья // Материалы III конференции по ономастике Поволжья. – Уфа, БашГУ, 1973. – Б. 373-381.
4. Аронов Қ.Ф. Қазақ тіліндегі халықтық космонимдердің этнолингвистикалық табиғаты. Филология ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 1992. – 186 б.
5. Әбішев Х. Аспан сыры. – Алматы: Жазушы, 2009. – 264 б.
6. Bender H. Anglo-Saxon and Viking Individual Star Names and Traditions: The Dim View Looking Through a Window into the Distant Past. – 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/346085025>
7. Нәжімеденов Ж. Үш томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Қазығұрт, 2012. – 488 б.
8. Бисенбаев А.К. Көне түркілердің аңыздары. – Алматы: Ан-Арыс, 2008. – 120 б.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 1-том. / Құраст. Т. Жанұзақ, С. Омарбеков, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы, 2011. – 752 б.
10. Аллен Р.Х. Звезды. Легенды и научные факты о происхождении астрономических имен. – М.: Центрполиграф, 2016. – 712 с.
11. Бабалар сөзі: Жүзтомдық. – Астана: Фолиант, 2011. – 448 б.
12. Olcott W.T. Star Lore: Myths, Legends, and Facts. – New York: Courier Dover Publications, 2004. – 544 p.

М.М. СНАБЕКОВА, А.Б. НУРТАЕВА

Казахский национальный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан

О НАРОДНЫХ КОСМОНИМИЧЕСКИХ НАЗВАНИЯХ ОТДЕЛЬНЫХ ЗВЕЗД НА КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье исследуются исторические, лингвокультурные, мифологические особенности народных названий звезд на казахском, английском языках. Анализируются принципы устойчивости, мифологической модели, навигационной значимости народной астрономии. Научная основа - труд Аронова, посвященный этнолингвистической природе казахских космонимов, исследования Бернера по названиям звезд англосаксов, викингов. Названия Темирказык, Акбозат, Кокбозат в казахской культуре основаны на стабильности звезд, а Полярная звезда в английской традиции как путеводитель. Мифологически сравниваются казахские легенды о связи Байтерека, Темирказыка между небом и землей, английские

названия «Divine nails», «Wodan's path for souls», «Horn of Plenty». Навигационная значимость в казахской культуре Темирказык - путеводная звезда, в английской - «Scip-steorra» (корабельная звезда), «Angel-sterne» (вращающаяся звезда), «Leiðar-stjarna» (магнитная звезда), являются важными элементами в формировании народного мировоззрения, представлений о времени, пространстве. Используются методы сравнительно-исторического, этнолингвистического, культурно-мифологического анализа. Выявляется символическая, мифологическая, хозяйственная значимость названий звезд в двух культурах, анализируются сходства, различия. В результате изучаются номинационные принципы названий звезд, культурно-историческая ценность народной астрономии, делаются выводы о значимости в обществе.

Ключевые слова: народный космоним, понятие времени и пространства, этнолингвистика, мифологическая семантика, навигация и ориентирование, сравнительный анализ, историко-когнитивная модель, казахская и английская культура, Темирказык.

M.M. SNABEKOVA, A.B. NURTAeva

Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

ABOUT THE FOLK COSMONYMIC NAMES OF INDIVIDUAL STARS IN KAZAKH AND ENGLISH

Annotation. This article explores historical, linguocultural, mythological aspects of folk star names in Kazakh and English traditions. It analyzes principles of stability, mythological models, navigational significance in folk astronomy, drawing on A. Aronov's research on Kazakh cosmonyms and Berner's studies of Anglo-Saxon and Viking star names. In Kazakh culture, stars like Temirkazyk, Akbozat and Kokbozat symbolize constancy, while the Pole Star in English culture serves as a celestial guide. Connection of Baiterek, Temirkazyk between heaven and Earth in Kazakh legends, English names "Divine nails", "Wodan's path for souls", "Horn of Plenty" are compared mythologically. Navigational terms like "Scip-steorra" (ship star), "Angel-sterne" (rotating star), "Leiðar-stjarna" (magnetic star) emphasize the stars' guiding role. Using comparative-historical, ethnolinguistic and mythological methods, the study highlights the symbolic, cultural, economic significance of star names, identifying both similarities and differences. The findings reveal the deep cultural and historical value of folk astronomy in shaping worldviews.

Keywords: folk cosmonym, the concept of time and space, ethnolinguistics, mythological semantics, navigation and path, comparative analysis, historical and cognitive model, Kazakh and English culture, Temirkazyk.

References

1. Kurmangali F., Mamaeva G., Bayymbetova A. National-cultural connotation of stable expressions and the national code in the Kazakh and English languages // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2024. – №1. – P. 145-156. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2024-1.05>
2. Madieva G.B., İmanberdieva S., Madieva D.B. Onomastika: teoriyası men praktikasy. – Almaty: Qazaq universiteti, 2016. – 192 b.
3. Nikonov V.A. Onomastika Povöljä // Materialy III konferensii po onomastike Povöljä. – Ufa, BaşGU, 1973. – B. 373-381.
4. Aronov Q.Č. Qazaq tılındegı halyqtyq kosmonimderdiń etnolingvistikalıq tabıǵaty. Filologia ǵylymdarynyń kandidatı därejesin alu úşın daiyndalǵan disertasia. – Almaty, 1992. – 186 b.
5. Äbişev H. Aspan syry. – Almaty: Jazuşy, 2009. – 264 b.
6. Bender H. Anglo-Saxon and Viking Individual Star Names and Traditions: The Dim View Looking Through a Window into the Distant Past. – 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/346085025>
7. Näjmedenov J. Üş tomдық şyǵarmalar jınaǵy. – Almaty: Qazyǵürt, 2012. – 488 b.
8. Bisenbaev A.K. Köne türkilerdiń ańyzdary. – Almaty: An-Arys, 2008. – 120 b.

9. Qazaq ädebi tılınıñ sözdıgı. On bes tomdyq. 1-tom. / Qūrast. T. Janūzaq, S. Omarbekov, Ä. Jünisbek jäne t.b. – Almaty, 2011. – 752 b.
10. Allen R.H. Zvezdy. Legendy i nauchnye fakty o proishojdenii astronomicheskikh imen. – M.: Sentrpoligraf, 2016. – 712 s.
11. Babalar sözi: Jüztomdyq. – Astana: Foliant, 2011. – 448 b.
12. Olcott W.T. Star Lore: Myths, Legends, and Facts. – New York: Courier Dover Publications, 2004. – 544 p.

Авторлар туралы мәлімет:

Снабекова Марита Мурзабековна – философия докторы (PhD), Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан.

Снабекова Марита Мурзабековна – доктор философии (PhD), старший преподаватель Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан.

Snabekova Marita Murzabekovna – Doctor of Philosophy (PhD), senior lecturer of the Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.

Нуртаева Айсулу Балтабаевна – философия докторы (PhD), Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан.

Нуртаева Айсулу Балтабаевна – доктор философии (PhD), старший преподаватель Казахского национального женского педагогического университета, Алматы, Казахстан.

Nurtaeva Aisulu Baltabayevna – Doctor of Philosophy (PhD), senior lecturer of the Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.